

Szmadám György: Prutkay Péter emlékére

Egy ideje úgy gondolom, hogy adott közösségnek; falunak, területnek, városnak, országnak, vagyis a nemzetnek, több türelmet, és talán több törődést is kellene tanúsítania azokkal az emberekkel szemben, akik nem „csereszabatosak”. Ez alatt azt értem, hogy pótolhatatlanok, hiszen nem egy adott poszton állva teljesítik jól vezérigazgatói, orvosi, pedagógusi, tűzoltói, gépírói vagy bolti eladói feladatukat, illetve hivatásukat, hanem azok iránt is, akik szokatlan utakon járva, valami olyasmit hoznak létre, amit kizárólag csak ők tudnak létrehozni. Most csak azért gondolok bizonyos képzőművészekre, mert őket ismerem a legjobban, hisz én is az lennék.

Olyan emberekre gondolok hát, akik hozzájárulnak a magyar kultúra építményének színteréhez, de talán nem illeszkedtek problémátlanul magába a társadalomba, meg nem volt olyan beágyazottságuk, hogy nyomukban iskolák és tanítványok folytatták volna szellemi örökségük ápolását. Talán még vállalt követőik, vagy epigonjaik sem voltak (ez persze nem zárja ki, hogy hamisítók ne lennének, de ez már egy másik történet), ám alkotásaik éppen olyan fontosak a magyar kultúrának, mint amilyen fontos volt számukra végigjárni az önmaguk által kijelölt, és csakis rájuk szabott, vállalt utat. Ha pusztán Csontváry Koszta Tivadart említem, akkor talán nyilvánvaló lesz, hogy mire gondolok.

Vajon ő – pusztán szellemi értelemben – élvezhette-e azt a gyámolító védelmet, ami a természetvédelem területén, egy közepesen kulturált országban, minden ritkának mondható növénynek, vagy állatfajnak kijár? A válasz egyértelmű: nem! De a kortárs képzőművészet honi „nagy öregjei” is elmondhatják ugyanezt!

A mi hazánkban és a mi időnkben – pályakezdő korunkban – ugyanis a szellemi élet, illetve az azt helyettesítő manipulált gépezet, nem természetvédelmi területek fenntartásában, hanem tényezők létrehozásában és üzemeltetésében volt érdekelt. A tömegtermelésben, s ezen keresztül a tömegember termelésében. Ebben pedig nem volt helye azoknak az önféjű, öntörvényű, saját útjukat járó „nehéz embereknek”, akik valahogy mindig kilógtak a sorból. A képzőművészek között pedig túl sokan voltak és vannak az irányíthatatlanok, a makacs monomániások, a látszólag érthetetlen-értelmetlen ügyek mellett végsőkéig kitartók, az árral szemben úszók, egyszóval: a deviánsok.

Nos, a velem egyidős Prutkay Péter is ilyen ember volt, s amikor az ezerkilencszázhetvenes évek elején megismerkedtünk, rögtön magunkra ismertünk a másokban, és barátok lettünk. Ő akkor már részt vett a Csáji Attila festőművész által szervezett és 1969-ben megrendezett legendás Szüreenon kiállításon. Az akkori, gyanakvással megfigyelt, fel-feljelentett résztvevők névsora sem tanulság nélkül való, hisz kivétel nélkül olyan művészek szerepeltek ott, akik akár fenti eszmefuttatásom illusztrációi lehettek volna. Persze a sors megkésétt igazságszolgáltatásaként azóta kivétel nélkül mindegyikük rangos szakmai díjak és állami kitüntetések birtokosa lett, ám közülük már csak Csáji Attila festőművész, Haraszty István és Ilyés István szobrászművész, illetve Haris László fotóművész lehet köztünk.

Ezen a kiállításon történt az, hogy Prutkay Péternek egy ma már ártalmatlannak tűnő és éppen Csontváry tiszteletére készült installációját valamilyen kerületi nacsalyikok betiltották és lebontatták vele. Ettől a perctől kezdve jól látható volt Prutkay pályafutásában a permanens opposíció, ami nem valamiféle tudatos politikai vállalásból, netán egy ellenzéki párt programjából táplálkozott, hanem morális érzékenységből és a fentebb már említett árral szemben való úzásnak a megélt tapasztalataiból. 1977-ben készült például az a munkája, amelynek a címében leszögezi, hogy azért 56, mert nem enged a 48-ból. Valljuk be: kevesen mertek készíteni akkoriban ilyen grafikát ezzel a címmel! Aztán ott volt még az a munkája is, amelyen egy lexikon-címszóba, a hatalmi jelvények hagyományos attribútumai – a jogar és a püspöki pásztorbot – mellé odaapplikálta a maga idején „kádárkolbásznak” becézett gumibotot is.

Később aztán kiállított olyan tárgyakat is, amelyek mintegy mementóként emlékeztettek 1956 fény-teli napjaira, amelyeket még megéltünk. Ilyen volt „A Magyar–Szovjet Baráti Társaság” egyik tagkönyve, amiben a tagdíj befizetését igazoló bélyegek pontosan 1956 októberéig sorjázta. De ott volt még az 1956 ötvenhatodik évfordulóján rendezett kiállításon az amerikai nép egykori „adamányát” (sic!), a „lefölözött tejport” tartalmazó eredeti doboz is, mint ready made.

A rendszerváltás táján dokumentálta azt az identitás zavart is, amikor a November 7. tér még nem tudta eldönteni, hogy ő most már lehet-e ismét az Oktogon, az azt átszelő út pedig Népköztársaság útja helyett Andrássy út, ami pedig nem tudhatja, hogy a Lenin körútba, vagy a Teréz körútba torkollik-e.

Prutkay Péter rézkarcainak és litográfiáinak rezignált, elegáns és szellemes szarkazmusa, egy elhivatott és ihletett nem kór-, hanem korboncnok szemléletét mutatják, aki mindig kivételes szakmai színvonalon és nyílt bátorsággal szól a gerinctörő hatalomról, a gyávaságról, a megalázottságról, de a hitről és a hazafiságról is.

Utóbbira példa lehet az a grafika, aminek egy példánya a birtokomban van. Ezen egy kiszáradt tófenék darabokra hasadt talaja látszik, amely hasadások az egykori Nagy-Magyarországot formázzák, benne Csonka-Magyarországgal, fölötte pedig egy fészek lebeg Széchenyi István félalakos portréjával. Az aquatint, rézkarc technikával készült műről mindig eszembe jut egy régi interjú, amiben Péter azt mondta, hogy „egy nagy, meleg fészekbe vágyom!” Ugyanakkor – mivel a realitások embere volt – tudta, hogy mindez persze illúzió, hisz hol van már az a természetvédelmi terület, az a „nagy, meleg fészek”, az a nagy birodalom, az otthonossá tett haza és az élhető világ, amin negyvennyolcas őseink még képzelődhettek ...

Aztán, mintegy e mű ellenpontjaként ő – a megszállott fészek-, és tojásgyűjtő – megrajzolta azt a virtuális tűzfészket is, amelyben tojásgránátok lapulnak.

Prutkay Péter a képzőművész szakma belső értékrendje szerint is az egyik legkiválóbb mestere lett a sokszorosító grafikának, s ez, legalábbis az én szememben, talán még a hivatalosan megkapott Munkácsy-díjnál is többet ér. Az avatatlan szemlélő azt gondolhatná, hogy e bravúros grafikai mesterművek alkotója már e tehetséggel megáldva, éppen ezzel a művészi attitűddel erre született. Pedig ez nem így van. Prutkay Péter – mint annyi más kortársunk, s persze köztük én magam is – csak azért lett művész, mert önmaga akart lenni egy kilátástalanul szürke, velejéig romlott, hazug világban, ahol egyetlen reményünk volt; a távoli délibábként felderengő művészet világa. Prutkay Péter grafikusként ebben kereste a szépséget, a tőlünk oly távol eső igazságot és végső soron önmagát.

2006-tól úgynevezett dobozműveket készített, amelyekben a keserűen kritikus hangütés mellett megjelent az abszurd és a groteszk is. Néha elgondolkodtam azon, hogy Prutkay Péter barátom vajon a magánéletét is olyan keserű kritikussággal éli-e meg, mint az őt körülvevő világot, de – és ezt személyes tapasztalatokból mondhatom – valójában boldog ember volt, mert teljesítette a vállalását, s Szent Pállal együtt elmondhatná, hogy „Ama nemes harcot megharcoltam, a futásomat elvégeztem, a hitet megtartottam.” (2Tim 4,7)

Mindezt Radnóti idézve, korosztályunk sok más tagjával együtt elmondhatta volna, hogy „oly korban éltem én e földön”, amikor örökkévalónak tűnt az a világ, ahol a Mindenható Párt és a még kimunkálatlan szocialista embertípust irányító, és mindent felülíró „fejlődés” eszméi helyettesítették a Bibliát.

S „mikor besügni érdem volt s a gyilkos,
az áruló, a rabló volt a hős, -
s ki néma volt netán, s csak lelkesedni rest,
már azt is gyűlölték, akár a pestisest.”

Prutkay Péter – ez a szemüveges, szerénynek és félszegnek tűnő ember, aki utolsó éveiben azért kimutatta a foga fehérét, mert kackiás, magyaros bajuszt növesztett – az egyik

legkeményebb fából faragott ember volt, akit csak ismertem. Kevés szakmabelinek volt hozzá hasonló bátorsága és tehetsége ahhoz, hogy megengedhesse magának azt a külön-utasságot, amit ő. Mert ő mindig csak a saját útját járta konok következetességgel, tántoríthatatlan kitartással, megalkuvások nélkül, ha nem is tévedhetetlenül, de megtéveszthetetlenül. Panaszkodni soha nem hallottam, pedig betegsége az utóbbi években szörnyű megpróbáltatások elé állította.

Péterkém! Mindig távol állt tőled mindenfajta érzelmösség, ezért most csak annyit üzenek neked: nagy megtiszteltetésnek tekintem, hogy én laudálhatalak annak idején a Magyar Művészeti Akadémián. Kérlek; te is szólj majd mellettem OTT! Majd jövők.